

ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ

TORONY

JUDITA ŠALGO

hanás ellenében, a szabadesést is ideértve. tött nyelven túllépve, letről fölfelé kell írnia; minden züképének kívánt otthont teremteni, papíron, idiómán, gúzsba köban a számkivetett világban élet nincs. Aki magának, s nem a forma vet árnyékot. Ami terebélyesedik, árnyat vet, ám abegy kép csupán, melyen árnyék vonja meg a formát, nem pedig között. De hisz ez csak árnyéka a világnak! Fordított világ, a feldöntött tinta, rajzoljon egy egész világot ég és föld nül lessük hát a záport, hogy szakadna az üres lapra, s akár avagy szertefoszlik a föld rekkenő lehellete által. Szüntelemondatára: elnehezül-e, alászáll-e, hullajtván néhány cseppet, redéves szomjúhozással vetjük szemünket a sivatagi és ködlő ta munka, hanem istenáldotta zápor lenne. Csodára várunk: ez s mégis öröktől fogva lefelé írunk, mintha alkotni nem pusztalajból szöknek szárba. A betű a homokon és kövön fogant, képe, ellenkezőleg: az elsöprő lombú idiómáké, melyek a meddő S e torony nem a megszakadt munka, az elsikkadt szóértés elvesztett folytatása az egyetlen valóságos babiloni toronynak. földkerekségen minden ház, minden torony szertehányt, helyeírni. A könyv épp oly szükséges rossz, akár a város. Hisz a len merőlegest folytatásosan, végesek sorával tudjuk csak felnánk, büntetésül zuhanunk a következő lap aljáig, s a végtevekszünk. Ha a csúcsra érünk anélkül, hogy mindent elmondarajta állva, akár a kőműves a falakon sorról sorra nő-sorra róva, lassan elszakadunk a földtől, s a szöveggel együtt, szik. Ezért szilárd helyen, a lap alján kell állania. Sort Az első mondat az alap; az egész szöveg és teher rajta nyug-

JUNG Károly fordítása

AZ ÁTVÁLTOZÁS ISZONYATA

(Regényrészlet)

BOŠKO IVKOV

Bizony, bizony kérdem tőletek: nem elveszejtésével nyerte-e el az én Tanítóm az üdvözülését az örök életben?

Ím, Ő felnyitja szemeit, és kérdi: Hol vannak az én tanítványaim? S az én nevemet nem veszi szájára. És rendeli: Akik áhítoztak énrám, jöjjenek hozzám. S közelében sokan találhatnák, de nekem nem lesz ott helyem.

Az értelmetlen bosszúvágy látásotokat elhomályosítja. Szavaitokban nem válik el az igaztalan az igaztól, és szájakokon elvegyül a sötétség a fényes napvilággal, megfosztva így másokat, hogy a kiejtett szókról ítéljenek és magatokat, hogy róluk számot adjatok.

Én pedig tanúskodom mondván: a Kálváriajárás napja közeledvén a mi Tanítónk megvált tőlünk, tanítványaitól, és az Úr színe elé járult felmenvén a hegyre, s gyötrődve szólt: Múljkék el tőlem e pohár! S az Úr néma maradt. Kis idő múltán újra felment Jézus a hegyre ez egy szóval: Könyörülj rajtam, Uram! Az Úr fülei pedig viasszal tömvék. Harmadízben is még az éjjel sírva borult arca Jézus a Mindenható előtt, de ő nem volt kíváncsi Fiára.

S miközben az Úr színe előtt könnyezve térdepelt, mert keresztre léssen feszítve a népek megváltásáért, Jézus tudván tudta, hogy a föld szívéből örök életre támad.

S ti értetlenek még mindig azon sopánkodtok: Miért árultad el a mi Jézus Krisztusunkat?

Ha pedig az én Jézusom keresztre nem feszítették, ki váltana meg bűneitektől titeket, akik az én Jézusomat nem ismertétek, és az Ő arcára először akkor nyílt szemetek, amikor a kereszten függött?... Ki oldana fel bűneitek alól titeket, akik megtagadtátok tőle a korty vizet, mikor szomjúhozott, és szájától a falatot, mikor éhe emésztette. És nem fogadtátok házatokba, hogy fejét legyen hol lehajtania, hanem ráförmedtetek: Jéhol je, aki zavart kelt a népek között és lázadásra bujtogatja őket!

Ezért én fennen szólok: Ki mentene titeket álnokokat, kiknek szívében csalárdság és számítás lakozik, a Teremtő előtt, ha Jézus kínszenvedése megbánásra nem szorít?

Mondom néktek és intelek benneteket: Miközben sanda pillantással és gyalázkodó szavakkal illettétek Őt, én, a méltatlan, alázatosan járva nyomában kérleltelek titeket: Kíméljétek az én Tanítómat! Bántsatok engem, semmisségemet, és hárfítsatok el magatokról az Úr haragját, mely le-

sújtani készül!... És rimáncodtam néktek: Ne űzzetek gúnyt az én Jézusomból, mert ha Jézus Krisztus kínhalált hal érettetek, mivel fogjátok azt jóvá tenni?

Az igazságos Isten a szívembe lát, s az Ítélet Napján tanúságot fog tenni mondván: Valóban ezeket mondotta Júdás, az iskarióti!

Vétkeztem én, és megbántam vétkeimet.

Amikor pedig Pilátus megkérdezte: Melyiket akarjátok, hogy elve-sejtessék, Jézus, a názáreti-é, avagy Barabás, ti voltatok azok, akik fennhangon kiálták: Jézus!... És Pilátus ismét kérdi: Így-e? Ti pedig len felelvén zúgtátok: Jézus! Jézus!... Az ő vére mirajtunk és a mi utódainkon!...

Arcátlanok, ti, még ti harsogjátok esztelen vádatokat: Áruoló lettél, Júdás!

Felelek tinéktek, és még szólhatok, nem ítéel engem a szájam.

Lón tehát a nap, melyen így szólt hozzám, szolgálájához, az Úr: Elmégy a farizeusokhoz, s megnevezed a helyet, hol Fiam található, har-minc ezüstpéNZ a jussod ezért meg a nép gyűlölete, s a neved gúny és útálat tárgya lészen századokra!

Így rendelé az Úr, s én nem kérdém: Meg kell-e tennem? És nem könyörögtem: Tétessék valaki másra e teher, Atyám! Ím itt van Simon, akit Péternek neveznek, és András, az ő testvére, íme más két testvér, Jakab, a Zebedeus fia, és János, amannak testvére, és itt van Tamás meg az arimathei József és Náthániel a galileai Kánából... Könyörülj rajtam, válassz közülük inkább!

Nem könyörögtem, mert az Úr szava volt az...

A tóparti Üdülőház szobája, amelyben Kajával megszálltunk, tele van éjjeli lepkékkel. Babonás félelmében, hogy a lepkéknek valami közük van a túlvilághoz, vagy hogy egyenesen annak benépesítői, Kaja egész idő alatt bosszúsan igyekszik elhessegetni őket a nyitott ablakon át. Hiába mosolygom meg szorongását, se lát, se hall, a félelemtől és a dühtől elvakultan veszettül csapkod a törülközővel. Egyszer a villany-égt találja el, s ahogy az meglódul zsinórján, kerengeni kezdenek a szobában az árnyak. Himbálóznak, dagadoznak és elapadnak, lélegeznek, mint a kísértetek. Vészjóslóan suhannak át a tárgyakon, arcunkon. Kaja megretten, a törülközőt eldobva haragosan az ágyra veti magát, és gye-rekes duzzogással fúrja arcát a párnába.

A folyosóra kilépve reggel látom: százszám alusznak a lepkék a mennyezetten és a falakon. Van köztük magnéziumosan fehér és élénkklila, s melynek hideg kékje a januári ég színével vetekedne, aztán rozsdavö-rös, akár az alvadt vér meg sápadtzöld, mint a maszlag levele... Meny-nyi káprázatos és borzalmas, túlvilági szín!...

Lámpavilág vakjait, megérintem őket, s a lepkék dermedten lehulla-

nak, mintha félholt testüket a falakhoz, a mennyezethez csak a haláltusa görcse szögezte volna, melyben lábcskáikat belevájták a mész rétegébe.

BOGNÁR Antal fordítása

TODOR MANOJLOVIĆ ÚR

A költő születésének 100. évfordulóján

VUJICA REŠIN TUCIĆ

Todor Manojlovićra, az öregúrra emlékezem, amint betér a zrenjanini Vojvodina Szálló esti termébe, higgadtan, ránehezedő sötét kabátja súlyától, az elviharzott évektől görnyedten, ráérősen ballag a félig üres kávéház asztalai között, hátravetett kezében az elmaradhatatlan kalappal, és szemüvege meg-megcsillan a gyér villanyfényben. Ő még mindig, ebben a rétova visszaemlékezésben is, nem hagyhatja ki, eljátssza a szó-rakozott ember szerepét, úgy tesz, mintha nem látna, fűgén felpattanok, ő pedig, ki tudja, hányadszor, tettetett meglepődéssel (*Maga már itt van!*), kissé zsörtölődve, mégis asztalhoz fog ülni, lesegítem, mintha alig maradna, átvetem kabátját a karfán (kabátot teremben tartani, ritka kiváltság), és hamarosan kellemdús mosollyal abbahagyja a szerepjátszást, boldog, hogy együtt vagyunk, ajkán a kérdésekkel, mi újság, mi a szóbeszéd.

Úgy emlékszem, 1964-ben ismerkedtünk meg. Mély, üres kút voltam, az ő emlékezete pedig kiapadhatatlan, annyit meríthettem belőle, amennyit csak akartam és tudtam.

Todor Manojlović úr magányos ember volt.

Nagy magányát palástolta, nyilván a szerepjátszásával is, tisztában volt azzal, hogy egy zavaros városkában időzünk, hogy életének fontosabb eseményei már rég lezajlottak valahol, más helyeken, de azt is tudta, mellette a fiatalság ül, tudással gyatrán felfegyverkezve, de figyelmes, csodálkozástól tágra nyílt szemmel.

Temérdek időt eltékoztam már az életemből, mire rájöttem, hogy rendezetlen sorsú vagyok, hogy a baj testesült meg bennem, utam pedig bosszú, sajátos, legalábbis a szándék, hogy azt a bizonyos múltat, amelyet szeretni fogok, magam válasszam meg magamnak.

Huszonhárom éves voltam, ő nyolcvan, rafináltságom az övével vetekedett. Az írókkal mindig ez történik. A fiatalabb semmit sem tár fel, de könyörtelen, az idősebb *eldönti*, mit fog feltárni, de gyenge. Mind

az, ami úrrá lett rajta, sértette vagy cirógatta, itt van — és elképzelhetetlen, hogy ki tudja, már hányadszor, jóval bölcsebben, mint annak idején, ne elevenítse fel csatározásainak jeleneit, lefitymálva azokat, akik diadalmaskodtak felette, és óvatosan felmagasztosítva azokat, akik őt szerették.

Todor Manojlović, ez a bájos öregúr, biztos érzékkel figyelt fel arra, hogy sóvárgok az irodalmi botrányok után, s azokba buzgón be is avatott. De nem mulasztotta el, hogy meghódítson igazi kimérai számára — az ókori görögségnek és a reneszánsz művészetének, hogy egyszer s mindenkorra eszembe vessé, ő volt az, aki a szerb költészet első *szabad* versét megalkotta, hogy Arthur Rimbaud-ról már 1921-ben írt, fordította őt, Guillaume Apollinaire-t úgyszintén, hogy a belgrádi Prosmeta kitaratóan halogatja a modern művészetekkel foglalkozó esszégyűjteményének kiadását (továbbra is halogatható, 15 évvel a költő halála után).

Őt hallgatva, időnként úgy tűnt, mintha álmodnék. Ki volt nekem Ivo Cipiko? Akivel Todor Manojlović a királyhoz ment vacsorára. Vagy — Bora Stanković. Együtt ültek, lapozgatták a friss napisajtót a Művelődésügyi Minisztériumban, ahol felvették havi fizetésüket, művészet, akik a jóindulatú szinekúrából élnek. Todor Manojlović tanúja volt Bora Stanković roppant szemérmességének, akit még annak a gondolata is nyugtalanított, hogy lánya betoppanhat az irodába, és megláthatja a mezítelen görög szobrok másolatait. Ugyanaz a Bora Stanković, aki a szerb irodalom legerotikusabb fejezetét írta.

Aztán, megértő nagylelkűséggel, kipirulva mesélt az olasz futurizmusról, hogyan szervezett Marinetti (Firenzében, ha jól emlékszem) utcai színházat. A városi nyüzsgés kellős közepén a felszarvazott férj fülön csípte házasságtörő asszonyát a szeretőjével. Kitor a verekedés, a férj vaktöltényekkel lö a szeretőre, aki suttyomban ingére fecskendezett paradicsomlével elterül, nagy a zűrzavar, megérkezik a rendőrség, és nem hiszi el, hogy a mai modern művészetek egyik játékaról (van csupán szó.

Todor Manojlović úr látta Nizsinszkij elbűvölő szökkenéseit, Ady Endre barátja volt, Bázélban tanult, a Szajna partján barangolt Párizsban (nem keresett ismeretséget), bejárta Olaszország legnagyobb múzeumait, kitűnően beszélt olaszul, franciául, németül és magyarul, átvette a Francia Akadémia pálmáját és Magyarország magas állami kitüntetését (egy láda tokaji bor kíséretében!).

Szerette Rastko Petrović kötetését, Stanislav Vinavert mindenkinél többre becsülte, Krlježától viszont félt. (*Krlježa egy SÖTÉT alak!*)

A szürrealistákat „gyáva ficsúroknak” tartotta, gazdag belgrádi szülők csemetéi voltak, akik nem fogadták maguk közé a szegény Rade Draínacot.

Tin Ujević dupla fenekű cigarettatárcájának Manojlović úr lába elé tetszett hullani a belgrádi Moszkva Szállóban, a dupla fenék szét-nyílt, és felfedte rejtekhelyén az ezresek vastag kötegét.

Disről írt, Skerlić ellenében. Ő honosította meg a *plasztikus művészet* fogalmát, támogatta a modern festészetet, verseskötetének (*Ritmovi?*) fedőlapját Mihailo Petrov készítette el kubista stílusban.

Gyakran kísértem haza, mindig megállt a Kishídon, s a zrenjanini sörgyár fényébe révületen azt mondta, ez az éjszakai látvány őt Párizsra emlékezteti.

Sokat tudott Mallarméről, fejből idézte.

Maga volt a megelevenedett század.

Pénzét figyelmesen összehajtogatva csúsztatta pénztárcájába, nekünk, fiatal íróknak gyakran felajánlotta vacsoráját, *hozzájárulását*. Hálásan nyugtáztuk a támogatást, egyszer, nyilván, amikor a hadseregbe kérésültem, bort rendelt az egész társaságnak.

Az állam nem hordta a tenyerén. Ő volt az, aki a Srpska knjževna zadruha kiadásában 1944-ben *Ogledi* címmel könyvet jelentetett meg, melyben a szerb költők hazafiságát dicséri. Az öregúr tévedése? Hatvanéves volt akkor, és tudta, hogy Belgrádban hol sütnék jó palacsintát.

Négyévi ismeretségünk egyik napján hivatalos Mercedes érkezett (vagy valami szerényebb pártbizottsági aszfalthajó) azzal a rendelettel, hogy kerítsem elő Manojlović urat, aki öltse magára legjobb ruháját, borotválkozzon meg, és irány Belgrád.

Megtaláltam, előadtam neki, hogy mi a teendő, engedelmesen és megszeppenve utazott el.

Mi történt?

A hazatérő Miloš Crnjanski a Grockán rendezett fogadás meghívott vendégeinek listájára tette Manojlović urat. Crnjanski Todor Manojlovićot az Excelsior előtt várta, olaszul szólva sietett eléje, megölelte, mondván: *Tósókám, megtanultam olaszul!*

Zrenjanin még ma sem tudja, ki volt Todor Manojlović. Házán, a Makszim Gorkij utcában még nincs emléktábla. Az úgynevezett díszpolgárok sétányán sincs helye. Összes műveit sem adták még ki. Nyilvánvaló, az emberek még nem hiszik, a legendát látták *saját* szemükkel. A legnagyobbak egyikét, a jugoszláv modern művészetek létrehozói közül.

Megkapta a Szerb Íróegyesület életmű-díját. Azt mondta, attól fél, nehogy Draško Redepet küldjék Zrenjaninba, a díjátadási ünnepségre, mert annak *nagy és üres dumája van*.

Őt küldték.

Én is részt vettem azon az ebéden a Central Szállóban.

1968 júliusában, két hónappal a halála után sírjára tettük a *Pamfleti* című brosúrát, a hetvenes évek új jugoszláv művészetének első fecskéjét. Azt és semmi mást.

A zrenjanini Nemzeti Színház előtt, ahonnan földi maradványait elszállították, induláskor a lovak néhány métert visszahőköltek. Láttam, nem kerülte el a figyelmemet, hogy egyesek megsiratták azt az embert, aki ágya fölött Goethe portréjával, az új televízióval (a „hatalom” ajándéka), Sava Šumanović festményével és Stéphane Mallarmé összes műveinek nagyon elkésett kiadásával halt meg.

Todor Manojlović úriember volt.

TARI István fordítása

A TÉVHIT MEGVÁLOGATJA CÉLPONTJAIT

(Részlet)

VOJISLAV DESPOTOV

ELŐÉRTZET A LÉPCSŐHÁZBAN

Annak ellenére, hogy Mária asszony a padlásszobában, az ötödik emelet fölött lakik, mindössze néhány másodperccel a csöngetés után megjelent a lépcsőház bejárati ajtajánál. — *Hogy érhetett ide ilyen gyorsan, asszonyom?* — *Tudtam, hogy lent van.* A megérzésnek ez a képessége, amellyel csak az irodalomban, főleg Carlos Castaneda Don Juan-jában találkoztam, megismétlődik még, a hisztérikus képtelenségig.

MÁRIA ASSZONY

Nagyon széles a csípője, szűk nadrág van rajta, büszkén hordja bajnokhoz méltó alpesi, kihívó bimbókban csúcscsodó mellét; haja rövid és sárga, a már régóta idegen, kifestett arcán bájos rezdülések váltakoznak a kék szem tekintetével, amely az utolsó pillanatban irányul a látogatóra, akkor, amikor a szem már *megszűnik nézni*. Azonnal, kérdezés nélkül is etalálja, hogy whiskyt szeretnék inni. — *Van cigarettája?* — *Nincs* — hazudom, hogy újfent próbára tegyem Don Juan-i képességeit. — *Hazudik! Van néhány dobozzal!* Igaza van. Az illatos német dohányoktól való félelmemben Jugoszláviából egész halom filter nélküli Drinát hoztam. — *Az istenért!* — kiált fel Mária asszony. — *Nekem nem szabad dohányoznom! Nem szabad!!! Azért nem tartok itthon cigarettát!! Ha lenne, nem bírnám abbahagyni, óóóó!*

Ez igaz. Számára a füst szemmel láthatóan az éter különleges formája.

EGY KULCS LEOLVASÁSA

Egy (minden zárba illő) kulcsokat készítő jugoszláviai mester barátom üdvözlét adom át neki. — *Hogy van?* — *Nem tudom. Valószínűleg jól* — válaszolom, és ugyanakkor eszembe jut, hogy a zsebemben levő kulcsot is az a mester csinálta, az elutazásom előtti napokban. — *Nézze, épp ő készítette ezt a kulcsot!* Megragadja a kulcsot, lehunyja a szemét, és sokáig tapogatja. — *Most már tudom, hogy van. Beteg. Elutazott valahová. Problémái vannak az állammal.*

Minden pontosan így volt: a kulcskészítőnek torokgyulladásra volt, elutazott Umagba villaavatásra, a Belügyi Titkárság pedig már hónapok óta nem hosszabbítja meg az útlevelét.

— *Honnan tudja mindezt? Telefonált?*

— *Ugyan! Leolvastam a kulcsról!*

A VILÁG MÉG CSAK EZUTÁN HALL MAJD MÁRIA ASSZONYRÓL

— *Tudom, hogy mit akar tőlem!* — kiáltja Mária asszony izgatottan, Dieter távozása után. Megriadok, tudva, hogy pontosan olvas szándékaimban és hangulataimban. Sebtében, összegezem kívánságaimat. *Semmi mást, azonkívül, hogy tanúja legyek egyik angyali szeánsznak.* — *Tudom, hogy azt szeretné, ha maga előtt beszélne az angyalokkal* — folytatja — és elképeszt. — *Nem, azt nem mutathatom be. A maga agya azt nem fogná fel. Semmit sem fog megérteni, de azért mindenkinek fecseg róla, nem igaz?* Mária asszonyt whiskyvel kínálgatom, bizonygatva, hogy tőlem csak a túlvilági lényekkel való tapasztalásaim szűrőin át távoznak el titkai. Nem, ő csak Coca-Colát iszik, és attól fél, hogy titkait a gúnyolódásra hajlamos nyilvánosság elé tárják. — *Kész vagyok elviselni titkának terhét, asszonyom!* — *Tudja, én zseni vagyok* — kezdi. — *A világ még csak ezután hall majd Máriáról! Én az angyalokkal társalgok.* (Halkan.) — *Dániel (ez a főangyal), beszélhetek-e ez előtt az ember előtt?* Csönd. Borzongás. Még egy whisky. Forgatja a kék szemét. — *Igeeeen!* — rikkant föl egyszerre állati hangon, és öszszeroppan. Feje az asztalra bukik. Nehezen lélegzik. Remeg. — *Igent mondott, hallotta! Torkomon keresztül válaszolt, s ez mindig kimerít! Elnézést!* — Hörpint a Coca-Colából. — *Jól van, akkor beszélhetünk. Dániel rokonszenvez magával.*

AZ ANGYALOK

Ahogy mondtam, Dániel a fő közöttük. Akkor idézi meg őket, amikor kedve tartja, amikor csak szüksége van rájuk. Valamelyik este Dániel közölte velem, hogyan fog élni elkövetkező életében, de már rég-

óta ismeri a maga korábbi inkarnációit is. A pontok sorozatait sugározva, amelyeket mozaikká állít össze, és kezét irányítva a papíron, a szellemangyalok lehetővé teszik számára, hogy rajzoljon. A rajzokon legtöbbször maguk a szellemek, de a felsőbb, éteri állapotok manifesztációi is megjelennek. A rossz szellem, *maga az ördög*, csak egyszer jelent meg, álcázottan és agresszíven, ű azonban *azonnal* fölismerte. Kár, hogy nem mutathatja meg nekem az ábrázatát. Ez már *nem nekem való*, állapítja meg sajnálkozva. A tizenharmadik században egy orosz nemes felesége volt. Engedélyezi, hogy megnézzem a rajzokat, *de csak távolról* — egyenként hozza be a konyhából, és csupán néhány másodpercre tartja őket a szemem előtt. Gyönyörű szépek. Szénnel készültek, A—3-as formátumban, legtöbbször fölöttébb rejtélyes átszellemültségtől áttetsző arcok láthatók. Az angyalok mindig *profilból*, oldalnézetből mutatkoznak meg, ami „szabályos” parapszichológiai jelzés. Fennhangon csodálom Jézus, természetesen profilban látható alakját. Krisztus szokatlanul kidomborodó homloka Rudolf Steiner fiziognomikus karikatúráit juttatja eszembe, amelyeken a fej meghatározott részeinek karikírozása bizonyos foglalkozások lényeges jegyeit mutatja. Rajzait általában hétvégeken realizálja, éjszaka, mert a „fölvételekkel” való foglalatatoskodás sok türelmet és időt igényel. Munkanapon ez *lehetetlen*, hisz már hat óraker a munkahelyén kell lennie. Hivatalban dolgozik, nagyon nehéz, magas normával. A lépcsőházban, fél háromkor egy, a Dániel angyallal esedékes beszélgetés fölvételezéséről tárgyalunk. Lehet. Mikor? Holnap, mihamar megvásárolom a kazettófont.

P. NAGY István fordítása